

image // Current problems of advertisement and image in economy and tourism. – Radom, 2012. – P. 7–12.

7. Stronczek A. Insights into franchising in Poland: a review of empirical and theoretical perspectives // Advanced Research in Scientific Areas. – 2013. – December 2. – № 6. – P. 66.

8. Цират А.В. Франчайзинг и франчайзинговый договор : монография / А. Цират. – К., 2002 – 240 с.

9. Шейн Скотт А. Від морозива до Інтернету: Франчайзинг як інструмент розвитку та підвищення прибутковості вашої компанії / пер.з англ. ; За наук. ред.

Є.Є.Козлова. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 208 с.

10. Переверзев О.М., Загрішева Н.В. Договір комерційної концесії в системі господарських договорів України // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Т. 25 (64). – 2012. – № 2. – С. 142–147.

11. Radenković-Jocić D. Franchising – an advancement form of enterprises' economic efficiency // FACTA UNIVERSITATIS Series: Economics and Organization. – Vol. 1. – 2002. – № 10. – P. 47–56.

УДК 346.2:346.9

В. Петруня,

здобувач кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИТЕРІЇ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Одним з найважливіших прав, якими володіє кожна особа, є право на захист від порушення, невизнання або оспорювання належного їй права. Здійснення цього права суб'єктами господарювання передбачає використання способів захисту, визначених чинним законодавством України.

Спосіб захисту прав можна визначити як сукупність передбачених законом (або договором) дій, які здійснюються у внутрішньо узгодженій організаційній формі суб'єктами господарювання самостійно або компетентним органом державної влади, за допомогою яких забезпечується захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання. Так, ст. 20 Господарського кодексу України (надалі – ГК України) називає 11 універсальних способів захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, а їх перелік не має вичерпного характеру, хоча наявне уточнення, що захист прав можливий лише способами, передбаченими законом. В ст. 16 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) вказано 10 способів захисту, а також те, що суд може захистити право або інтерес способом, який встановлений не тільки законом, а й договором. У ГК України уточнення щодо можливості захисту прав способом, який встановлено договором, відсутнє.

Як свідчить судова практика, передбачених чинним законодавством способів захисту

не вистачає для повного та всебічного захисту прав суб'єктів господарювання. Сьогодні суди та суб'єкти господарювання обмежені лише тими способами захисту, які прямо передбачені чинними законодавчими актами, договорами, для яких визначено механізм реалізації. Відсутність прямого законодавчого закріплення всіх необхідних та можливих способів захисту прав суб'єктів господарювання є наслідком того, що законодавство не встигає за відносинами, які швидко розвиваються. Неможливо передбачити в законодавстві всі необхідні способи захисту прав суб'єктів господарювання, оперативного забезпечення закріплення способів захисту прав в законах, оскільки процедура внесення змін до законодавчих актів доволі тривала. Так само, як неможливо прийняти закони без прогалин. Досить важко передбачити всі можливі відносини та ситуації, що можуть виникнути, деякі з них взагалі можуть бути унікальними та поодинокими, а внесення змін до законів, що будуть передбачати спосіб захисту лише для декількох справ, не має сенсу. Через неоднозначність у формулюваннях способів захисту, визначених у законі, господарські суди мають гнучко, у відповідності з призначенням судового розгляду тлумачити норми законодавства про встановлення способів захисту порушеного права [1, с. 31–32]. Державні органи, які здійснюють захист прав,

повинні під час застосування способів захисту надавати правову оцінку за допомогою критеріїв способів захисту для ефективного та своєчасного захисту прав суб'єктів господарювання.

Таким чином, важливо визначити критерії способів захисту прав суб'єктів господарювання, які нададуть можливість визначити межі застосування передбачених чинним законодавством України способів захисту прав суб'єктів господарювання для їх ефективного захисту.

Вирішення проблеми обмеженості способів захисту прав суб'єктів господарювання законодавством та договором є актуальним і важливим завданням, оскільки допоможе не тільки вдосконалити систему захисту прав суб'єктів господарювання, а й надасть перспективний вектор розвитку економіки і господарської діяльності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що окремі аспекти вказаної проблеми були предметом дослідження О.П. Вершиніна, О.П. Подцерковного, Д.С. Птащенко, М.О. Рожкової та деяких інших вчених-юристів. Необхідно додатково дослідити всі наявні (можливі) критерії для визначення належного способу захисту прав суб'єктів господарювання.

Метою статті є аналіз та дослідження критеріїв способу захисту прав суб'єктів господарювання для їх належного визначення, вибору та застосування.

У загальному значенні критерій (від грецького *kriterion* – засіб для думки) – це ознака, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; мірило думки, оцінки [2]. Отже, критерій способу захисту – це ознака, на підставі якої суд здійснює оцінку та визначає можливість використання обраного суб'єктом господарювання способу захисту прав.

З аналізу практики господарських судів вбачаються певні підходи до визначення критеріїв належності способів захисту порушеного, оспорюваного чи невизнаного права. Зокрема, Вищий господарський суд України листом від 14 грудня 2007 р. № 01-8/974 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності» запропонував певні критерії визначення належного способу захисту порушеного права: «Обрання способу захисту порушеного права здійснює позивач, але господарський суд, приймаючи рішення зі справи, має перевірити відповідність обраного способу закону та призначенню судового захисту». Далі ці положення уточнюються вказівкою на те, що «перевірка

відповідності цього способу наявному порушенню і меті судового розгляду є обов'язком суду, який має приймати рішення зі справи в межах позовних вимог, з урахуванням фактичних обставин конкретної справи, беручи до уваги як можливість у той чи інший спосіб захистити порушене право (за наявності підстав для цього), так і необхідність подальшого виконання прийнятого судом рішення» [3]. Таким чином, даним листом ВГСУ передбачив декілька критеріїв для визначення того, чи є обраний суб'єктом господарювання спосіб захисту належним (можливим для застосування) у кожному окремому випадку, чи ні.

Отже, одним з перших критеріїв способу захисту прав суб'єктів господарювання є відповідність способу захисту закону та призначенню судового захисту. Як вірно зазначає Д.С. Птащенко, способи захисту прав суб'єктів господарювання мають не суперечити законодавству [4, с. 729]. Важливо, щоб той чи інший обраний спосіб захисту не суперечив закону або договору. В ст. 7 Проекту Кодексу господарського судочинства № 2777 від 16.07.2008 р. було висловлено таку позицію: «Здійснюючи правосуддя, господарський суд захищає права, свободи та інтереси суб'єктів господарювання – фізичних і юридичних осіб, держави, у спосіб, визначений законом або договором» [5]. З даною позицією авторів Проекту Кодексу господарського судочинства не можна погодитися, оскільки таке формулювання критерію способу захисту не призведе до бажаного результату та призначення судового захисту, оскільки якщо законом або договором не буде передбачено необхідного та ефективного способу захисту, то його застосування буде неможливим. Отже, видається доцільним зазначити критерієм способу захисту його відповідність законодавству, договору, а також принципам права. Оскільки завдяки принципам права, правова система адаптується до найважливіших інтересів і потреб не тільки суб'єктів господарювання, а й суспільства в цілому.

Принципи права слугують загальними орієнтирами не тільки у правотворчості, а й у правозастосуванні. Наприклад, спосіб захисту повинен відповідати принципу справедливості, який означає, що обраний спосіб захисту виступає як міра справедливості. Принцип справедливості містить у собі вимогу відповідності між правами та обов'язками, порушенням і відповідальністю. Принцип рівності означає рівність усіх перед законом, рівність прав та обов'язків, незалежно від національної, релігійної та іншої належності, службового та іншого становища, рівну відповідальність перед за-

коном, рівний захист. Таким чином, суб'єкти господарювання, суди та інші органи державної влади повинні однаково застосовувати способи захисту прав по відношенню до інших суб'єктів господарювання, які пов'язані між собою правами та обов'язками. Принцип законності виражається у вимогах: якості нормативно-правових актів, несуперечності їх один одному; суворого додержання та виконання юридичних норм, правових приписів усіма суб'єктами – громадянами, їх громадськими та некомерційними організаціями, посадовими особами, державними органами; невідворотної відповідальності за вину. Отже, спосіб захисту прав суб'єктів господарювання повинен не суперечити вимогам нормативно-правових актів. Принцип правової визначеності, згідно з яким суб'єкти повинні мати змогу планувати свої дії із впевненістю, що знають про їх правові наслідки, тобто застосування актів повинне бути передбачуваним для індивідів [6]. За дії цього принципу суб'єкти господарювання можуть визначитись із тим, який спосіб захисту необхідно застосувати та розуміти наслідки застосування обраного способу захисту.

В п. 40 р. 8 Інформаційного листа Вишого господарського суду України від 12.03.2009р. № 01-08/163 зазначено, що здійснюючи оцінку правильності обрання позивачем у справі способу захисту порушеного права чи охоронюваного законом інтересу, господарський суд повинен звертатися й до інших, крім названих кодексів (ГК України та ЦК України), актів законодавства, а також до умов укладеного договору [7]. В той же час, відповідно до Постанови Верховного Суду України від 20.03.2012 р. належні способи захисту – це способи, які передбачені законом або спеціальною нормою, аналіз якої дає змогу обрати такий спосіб захисту, який дає змогу забезпечити виконання її приписів [8]. В даному випадку суд не зазначив, що спосіб захисту може бути передбачений і договором.

В договорі можна передбачити будь-який спосіб захисту. Та чи буде він доцільним, чи надасть бажаний правовий результат, чи можливе буде подальше виконання прийнятого судом рішення? Визначення у договорі певного способу захисту прав втрачає сенс за умови відсутності законодавчо встановленого механізму його реалізації. Для реального виконання судового рішення та захисту прав суб'єктів господарювання необхідна наявність законодавчо встановленого механізму його реалізації, оскільки в випадку його відсутності рішення може бути виконано тільки в добровільній формі порушником права. Суди, органи держав-

ної влади та інші суб'єкти обмежені лише тими способами захисту, які прямо передбачені в законодавчих актах, та для яких передбачено механізм реалізації. Наприклад, Господарський суд м. Києва по справі № 05-6-7/897 відмовив у прийнятті позовної заяви ТОВ «Біосинтез» до ТОВ «Стандарт-Газ» про стягнення майна в зв'язку з тим, що такий спосіб захисту не передбачено ст. 20 ГК України, а також відсутній механізм виконання такого рішення суду [9].

Ще одним критерієм є відповідність (еквівалентність) способу захисту прав суб'єктів господарювання наявному правопорушенню, тобто спосіб захисту має бути адекватним по відношенню до правопорушення. Варто зазначити, що обраний суб'єктом господарювання спосіб захисту прав, його застосування, не повинен порушувати права інших суб'єктів. Як зазначає О.П. Вершинін, спосіб захисту повинен відповідати вимозі співрозмірності порушення прав, в якому знаходить своє відображення ідея еквівалентності цивільно-правових відносин [10, с. 131]. Невиконання даного критерію призведе до порушення прав іншого суб'єкта господарювання.

При обранні способу захисту прав суб'єкт господарювання, передусім, виходить з бажаного правового результату. При цьому суб'єкт господарювання зв'язаний межами застосування конкретного способу захисту, що залежить від специфіки суб'єктивного права, яке захищається та характеру його порушення. Як слушно зазначає М.О. Рожкова, необхідно визначити чи є застосування того чи іншого способу захисту доцільним. Адже спосіб захисту прав втілює собою ту безпосередню мету, до досягнення якої прагне суб'єкт господарювання, вважаючи, що таким чином він попередить порушення (оспорювання) своїх прав та відшкодує понесені витрати, які виникли в зв'язку з порушенням його прав [11, с. 85]. Наприклад, необхідно визначитись суб'єкту господарювання, який захищає свої права, чи доцільно примушувати підрядника до виконання ним обов'язку по будівництву чи, можливо, доцільніше відновити становище, яке існувало до порушення прав суб'єкта господарювання, стягнути грошові кошти, що були перераховані підряднику для виконання ним робіт. Також, наприклад, не має сенсу вимога щодо застосування наслідків недійсності оспорюваного правочину, визнаного судом недійсним, якщо суб'єкти господарювання його виконання не починали. Оскільки в даному випадку неможливо ані стягнути грошові кошти, ані відновити становище, що існувало до порушення прав, тому що сторони,

крім підписання договору, не вчиняли жодних дій для виконання такого договору.

Верховний Суд України в своїй Постанові від 21.05.2012 р. також визначив декілька критеріїв визначення належного способу захисту прав, зазначивши, що законодавчі обмеження матеріально-правових способів захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню з дотриманням положень ст. 55, 124 Конституції України та ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до яких кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом. Оскільки положення Конституції України та Конвенції мають вищу юридичну силу (ст. 8, 9 Конституції України), а обмеження матеріального права суперечать цим положенням, порушення цивільного права чи цивільного інтересу підлягають судовому захисту і у спосіб, не передбачений законом, зокрема ст. 16 ЦК України, але який є ефективним засобом захисту, тобто таким, що відповідає змісту порушеного права, характеру його порушення та наслідкам, спричиненим цим порушенням. Обмежене тлумачення ст. 16 ЦК України суперечить зазначеним положенням та призводить до неправомірної відмови в реалізації права на судовий захист [12].

Так, до критеріїв способу захисту прав суб'єктів господарювання можна віднести:

1. Відповідність законодавству, договору, принципам права та призначенню судового захисту.
2. Доцільність та ефективність.
3. Адекватність по відношенню до правопорушення (співрозмірність).
4. Наявність механізму реалізації.
5. Неспрямованість на порушення прав та інтересів інших суб'єктів.

Критерії способу захисту прав суб'єктів господарювання необхідно застосовувати в сукупності, оскільки тільки з урахуванням всіх критеріїв можна правильно визначитись щодо застосування того чи іншого способу захисту прав суб'єктів господарювання. Адже, наприклад, застосовуючи спосіб захисту, що відповідає лише критерію адекватності по відношенню до правопорушення, можна або порушити права інших суб'єктів господарювання, або використання такого способу захисту не буде доцільним та ефективним. Вказаний перелік критеріїв, які слугують підставою вибору способу захисту прав суб'єктів господарювання, не є вичерпним, але з його допомогою можливо більш гнучко захищати права та визначати межі існуючих способів захисту прав.

Отже, застосування даних критеріїв в сукупності призведе до підвищення стабільності господарського обігу, покращення

визначеності прав суб'єктів господарювання, а також отримання змоги ефективніше здійснювати захист прав.

Ключові слова: спосіб захисту, критерій, суб'єкт господарювання, захист прав.

Стаття присвячена проблемі обмеженості способів захисту прав суб'єктів господарювання законодавством та договором, а також визначенню критеріїв способів захисту для більш гнучкого та ширшого застосування передбачених способів захисту прав, тобто надаючи правило про способи захисту розширеного тлумачення.

Стаття посвячена проблеме ограничения способов защиты прав субъектов хозяйствования законодательством и договором, а также определению критериев способов защиты для более гибкого и широкого применения предусмотренных способов защиты прав, то есть, придавая правило о способах расширенного значения.

The article is devoted to the problem of limitation of methods of protecting the rights of economic entities by legislation and contracts, as well as definition of criteria of methods of protection for a more flexible and broader application that provided, providing rules on how to expand value of the methods of protection.

Література

1. Подцерковний О.П. Способи захисту прав у земельних відносинах / О.П. Подцерковний // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 5. – С. 30–34.
2. Vseslova [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseslova.com.ua/wor/d/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B9-53066i>.
3. Лист Вищого господарського суду України від 14 грудня 2007 р. № 01-8/974 «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_974600-07.
4. Птащенко Д.С. До питань про перелік способів захисту господарських прав // Збірник тез наукових робіт учасників 4-ї Міжнародної цивілістичної конференції студентів та аспірантів, 3-4 квітня 2009 року / упоряд. А.Р. Чанишева [та ін.] – Одеська національна юридична академія. Факультет цивільної та господарської юстиції. – О. : Фенікс, 2009. – 792 с.
5. Проект Кодексу господарського судочинства № 2777 від 16.07.2008 р. //

Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=33065.

6. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://h2o-justadd.at.ua/load/12-1-0-24>.

7. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 12.03.2009 р. № 01-08/163 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_163600-09.

8. Постанова Верховного Суду України від 20.03.2012 р. // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/5508c9f0351edf5ac22579d0003a9af?OpenDocument>.

9. Ухвала Господарського суду міста Києва від 09.12.2009 р. по справі № 05-6-7/897 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8985580>.

10. Вершинин А.П. Выбор способа защиты гражданских прав / А.П. Вершинин. – СПб. : Специальный юридический факультет по переподготовке кадров по юридическим наукам Санкт-Петербургского государственного университета, 2000. – 384 с.

11. Рожкова М.А. Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора / М.А. Рожкова. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 416 с.

12. Постанова Верховного Суду України від 21.05.2012 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Decision/Review/?RegNumb=24704776>.

УДК 314:614.2

А. Симонян,

аспірант економіко-правового факультету
Донецького національного університету

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИМУСОВОГО ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА МЕДИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Відсутність достатнього нормативного регулювання питань припинення діяльності суб'єктами медичної практики на сьогоднішній день є досить суттєвою прогалиною в законодавстві, особливо через збільшення чисельності новостворених суб'єктів господарювання в сфері медицини. Адаже процес припинення діяльності таких суб'єктів чи припинення самих суб'єктів є протилежним аспектом правового статусу суб'єктів медичної практики і потребує відповідного правового регулювання. Очевидним є те, що першочерговим завданням законодавця є регламентація процесу створення та подальшого належного функціонування суб'єктів господарювання, в той час як питання припинення діяльності такими суб'єктами в багатьох випадках залишаються поза увагою. На наш погляд, стадія припинення суб'єктами медичної практики їхньої діяльності є такою ж повноцінною та невід'ємною, як і стадія створення, отже,

потребує не менш ретельного законодавчого врегулювання. Це, в свою чергу, допоможе забезпечити якість послуг, що надаються в сфері медичної практики та уникнути зловживань своїми правами як суб'єктами господарювання в сфері медичної практики, так і органами, що здійснюють нагляд та контроль за діяльністю таких суб'єктів.

Вирішенню проблем, що виникали під час припинення суб'єктів господарювання, приділяли увагу Р.Г. Афанасьєв, О.М. Вінник, Г.Л. Знаменський, І.М. Кучеренко, В.А. Малига, В.К. Мамутов, В.І. Марков, Б.М. Поляков, В.В. Радзивілюк, І.В. Спасибо-Фатеева, С.О. Теньков, М.І. Тітов, Я.М. Шевченко, В.С. Щербина, О.С. Янкова та інші. Проблеми та особливості припинення суб'єктів медичної практики досліджували в своїх роботах М.М. Агарков, М.І. Брагінський, В.Г. Варнавський, В.В. Вітрянський, К.І. Голубев, І.О. Красавчикова, М.Н. Малєйна,